

Centres d'art territorials. Tensió entre municipi i territori.

Cèlia del Diego

Vaig accedir a la direcció del Centre d'Art la Panera de Lleida amb el doble repte de mantenir el prestigi que l'equipament havia assolit des dels seus inicis, i alhora de recuperar l'impuls als projectes de nova producció que havia anat minvant amb el retrocés gradual del pressupost. Prèviament havia dirigit el desaparegut CA Tarragona Centre d'Art, en un projecte que suposava la implementació d'un nou centre per a un territori que feia molt de temps que el sol·licitava i que, per tant, s'havia generat moltes expectatives al respecte.

Des de la meua experiència com a directora d'aquests dos centres d'art de la Xarxa de Centres Territorials d'Arts Visuals de Catalunya, en el marc del recentment constituït Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals de la Generalitat de Catalunya, intentaré desgranar la complexitat de plantejar, amb recursos ajustats, una programació que cerca desbordar el fet expositiu i que, impulsada des d'una institució de titularitat municipal, té la vocació de donar servei a un territori més ampli i al mateix temps atorgar un prestigi a l'equipament que transcendeixi allò local.

Els centres que componen la xarxa són equipaments de titularitat municipal, que s'impulsen i es promouen des de l'administració de la Generalitat. Tenen com a missió la difusió de l'art contemporani en el context local, supralocal, nacional i internacional; i com a objectius, la promoció de la recerca, la producció i la difusió de projectes artístics contemporanis, el foment de la patrimonialització de les obres produïdes i la documentació dels projectes realitzats.

Els ajuntaments, titulars dels equipaments, tenen funcionaments i organigrames molt diversos, fins i tot en l'origen i en la voluntat de lideratge d'un centre territorial. En conseqüència, cada centre té condicions molt diferenciades pel que fa a les aportacions estructurals i als organigrames funcionals. D'altra banda, els centres reben l'encàrrec per part de la Generalitat de donar servei supralocal, i és en aquest punt que es genera una tensió entre els objectius d'ambdues administracions, que s'ha de gestionar amb cintura per part de la direcció dels centres. En aquesta línia, per exemple, des del Centre d'Art la Panera, algunes de les col·laboracions que vam portar a terme amb el territori van ser l'exposició dels projectes de recerca d'artistes residents a l'Arxiu Comarcal de l'Urgell, la creació d'una convocatòria de dues residències de producció al Centre d'Art i Natura de Farrera o la progressiva vinculació amb el Festival Embarrat de Tàrraga.

A grans trets, es podria considerar que La Panera i el CA Tarragona es posicionen en pols antagònics de l'esmentada xarxa en termes d'estabilitat estructural, de recolzament per part de l'administració local i de consolidació institucional. En primer lloc, abordarem el cas del CA Tarragona Centre d'Art, que va funcionar entre els anys 2011 i 2013, i que va néixer enmig de molta expectativa per part del sector local. L'any 2014 l'Ajuntament va tancar el centre i en el seu lloc va generar tota mena de projectes d'arts visuals amb més o menys encert, amb la voluntat que se'l continués comptant com a membre de la xarxa i, per tant, no deixés de rebre la subvenció d'activitat que la Generalitat atorga als centres que la integren; però no va ser fins al 2021 que es va realitzar un nou concurs i s'inicià l'actual projecte del Mèdol Centre d'Arts Contemporànies de Tarragona. La trajectòria irregular del Centre d'art de Tarragona, el recolzament intermitent que ha rebut per part del consistori i, en conseqüència, la manca de recursos que se li han atorgat a nivell espacial, d'equip i de finançament, fan que aquest pugui ser considerat el centre més inestable de la xarxa. A mode d'indicador, apuntar que, durant els tres anys d'activitat del CA Tarragona, només vam poder portar a terme tres mostres perquè l'espai del que disposàvem, que era l'històric Tinglado 2 on l'Ajuntament hi havia programat art contemporani des de l'any 1988, ara s'havia de compartir també amb exposicions que hi projectava el Port de Tarragona.

En aquest punt m'agradaria obrir una reflexió sobre les direccions artístiques i els comissariats. Considero que un director artístic ja és d'alguna manera el comissari de tota la programació del centre que dirigeix, pel que és recomanable, i és també de responsabilitat, que des d'un centre públic es puguin oferir possibilitats als i les professionals independents de la crítica d'art. Malauradament, aquest no va poder ser el cas del CA Tarragona, doncs la precarietat, la incertesa temporal i els curts terminis amb els que ens veiem abocats a treballar, no ens van permetre

poder fer un encàrrec que contemplés les condicions professionals desitjables: un termini d'un mínim d'un any, una agenda clara i uns honoraris adequats per la feina encarregada.

Un dels projectes que hi vam realitzar va ser «Habeas corpus», una exposició col·lectiva que posava en relació un conjunt de projectes artístics que permetien abordar de manera complexa la figura del testimoni. La mostra comptava amb obra en préstec dels artistes, i també amb la col·laboració del MACBA qui, en el marc d'un magatzem de Port que no estava condicionat en termes de conservació, només ens va poder cedir un parell de vídeos: un format que permetia fer còpies d'exposició que no posaven en risc l'estat de les peces. Tot i així, un d'ells, el de Maja Bajevic, que havia d'ésser exposat en el marc d'una construcció específica retroil·luminada d'acord amb unes instruccions de muntatge molt precises, va suposar una llarga negociació entre els requeriments de l'artista, les concessions del museu i les possibilitats del centre.

En una altra línia, vam programar una mostra individual de Mireia Sallarès, qui en els seus treballs aplega una pluralitat d'històries individuals narrades en primera persona amb les quals qüestiona la univocitat dels aparells de construcció dels discursos dominants en la nostra societat. Concretament vam presentar els darrers cinc projectes en una proposta que ens permetés incorporar la quantitat de documentació que l'artista genera durant el seu procés creatiu, i també vam produir una peça específica en el marc de *Las Muertes chiquitas*, un assaig documental que posa en relació el plaer, la violència i la mort a Mèxic. Malgrat que a l'espai expositiu hi havia gran quantitat d'informació sobre el projecte, i que el film va ser projectat en la seva integritat al Caixaforum de la ciutat, va ser la presentació a l'espai públic de la versió textual que, negre sobre groc, revisava cites d'algunes de les protagonistes, la que va provocar la censura per part del consistori i, de retruc, el posterior tancament del centre.

L'altre centre que he tingut l'oportunitat de dirigir, La Panera, va néixer el 2003 recollint el testimoni de la Biennal d'Art Leandre Cristòfol amb què La Paeria va començar a construir un Fons d'Art per a la ciutat de Lleida sis anys abans. Així doncs, quan es creà la xarxa l'any 2010, La Panera ja era un centre en ple rendiment. La seva llarga i estable trajectòria, la constància amb que ha rebut recolzament municipal, les infraestructures i l'equip humà de què disposa i el fet d'haver estat sempre liderat per una direcció professional fan que aquest centre pugui ser considerat com el més consolidat de la xarxa territorial.

De fet, els diferents relleus de direcció artística al capdavant d'un equipament obren una altra qüestió que cal que tinguem en consideració. A grans trets, les responsabilitats d'un director artístic en relació a la programació d'un centre són, d'una banda, el seu disseny i, per l'altra, la seva execució. El compromís de vetllar per les dues vessants de l'encàrrec és el que ha de permetre que la direcció sortint deixi una programació d'entre sis mesos i un any per a què la direcció entrant tingui marge per poder dissenyar la seva mentre executa la que es troba ja definida pel predecessor. Aquesta herència que rep el nouvingut no s'ha d'entendre com una imposició, sinó més aviat com una deferència. En el meu cas, l'anterior direcció de La Panera va deixar un any de programació, però el concurs públic va tardar un any i mig en resoldre's, pel que en arribar al centre em vaig trobar amb una exposició que portava nou mesos oberta i no es podia prorrogar ja més. La meva recomanació en aquests casos és la de plantejar un primer programa de ràpida resolució –jo vaig optar per acollir una exposició del programa d'itineràncies que liderava la Generalitat i la presentació dels projectes de dos artistes que La Panera havia becat al CAN de Farrera- per tal de començar a guanyar mesos de marge per a la definició de la programació i l'encàrrec de projectes d'acord amb unes condicions que s'acostin cada vegada més a les descrites en els codis de bones pràctiques professionals de les arts visuals.

Aquesta primera actuació ràpida ens va permetre dedicar-nos a un projecte completament de nova producció que havia d'assentar les bases d'un treball basat en la col·laboració amb institucions artístiques de referència i amb projectes del context. «Una exposició de mirar» d'Enric Farrés Duran proposava una reflexió al voltant dels espais expositius en tant que espais d'autoritat que es regeixen per una sèrie de convencions que assenyalen què allò que s'hi exposa és art, i que la presentació de les obres per a què el públic les observi implica la seva legitimitat com a tals. Per a la producció de les peces vam treballar amb l'Escola Massana de Barcelona i amb el Centre de producció i recerca Hangar; i vam realitzar una col·laboració específica amb l'arxiu de l'escultor Leandre Cristòfol amb motiu del centenari del Museu d'Art Jaume Morera de Lleida.

I és que tots tenim clar que el pressupost definirà quin tipus de programació podem plantejar, però cal que no perdem de vista que serà el temps el que en darrer terme ens donarà la possibilitat de poder desenvolupar-la. Just abans de la pandèmia, a La Panera em vaig trobar amb un buit de programació a dos mesos d'inaugurar perquè l'artista, de manera unilateral i sense un motiu aparent, va decidir cancel·lar la mostra individual en la que treballàvem des de feia un any. A la recerca d'una solució d'urgència, vaig proposar a Sergio Prego adaptar a la sala hipòstila del centre una de les seves grans instal·lacions de plàstic inflat que havia vist feia poc al CA2M de Madrid. Prego, generós i compromès, em va proposar pagar-li a ell i a un assistent l'estada de dos mesos a Lleida per poder produir un projecte nou específicament pensat per a l'espai.

En aquest sentit, quan un artista com en Sergio Prego, que viu a Nova York, o com el col·lectiu madrileny Democracia, es desplaçaven a Lleida per portar a terme una exposició; des de La Panera compartíem l'oportunitat de treballar amb ells amb la resta de projectes del centre per tal d'aprofitar al màxim la seva estada a la ciutat. En aquesta línia, vam plantejar propostes de tot tipus, des de posar en valor i recontextualitzar peces dels artistes en qüestió que formaven part del Fons del Centre d'Art la Panera, fins a convidar-los a fer una residència de producció en projectes que el centre portava a terme amb benestar social, amb salut o amb educació.

Un projecte que mereix especial atenció és el Premi de videocreació que anualment convoca la xarxa, juntament amb el Festival Loop Barcelona i el Departament de Cultura. Una reflexió que, de nou, apel·la a la responsabilitat dels centres públics amb les seves programacions. Amb el plantejament actual, cada centre fa una aportació econòmica per a la producció del projecte seleccionat i, per tant, vol que el resultat final tingui visibilitat en el seu espai. Aquest fet provoca que l'artista guardonat passi per tots els centres en un termini d'entre un i dos anys, i sempre amb el mateix projecte, en una dinàmica que, d'alguna manera, està privant que aquest artista pugui exposar els seus nous projectes a cap dels vuit centres en una bona temporada. És des d'aquesta preocupació que a La Panera, amb motiu de la presentació del projecte produït expressament per al premi, acostumàvem a dur a terme una mostra més àmplia dels treballs de l'artista, que s'acabava resolent com aquella exposició individual que ja no hi tornaria a tenir en anys. Així ho vam fer amb María Ruido, Joan Morey, Mireia Sallarès, Mabel Palacín i Carles Congost.

En el cas d'aquest darrer, vam convidar-lo també a desenvolupar una exposició de petit format a l'espai del Centre de documentació, on l'artista va tenir ocasió de presentar el projecte del segell discogràfic que va crear amb la finalitat específica de publicar el resultat de les diferents col·laboracions musicals vinculades a la seva producció audiovisual. Aquest tipus de projectes de petit format són els que permeten d'alguna manera diversificar i amplificar la programació del centre amb propostes de pressupost molt ajustat susceptibles d'oferir moltes possibilitats. Un altre exemple n'és el projecte d'exposicions en línia que es porta a terme a partir de convidar un creador o un crític a endinsar-se en el Fons de llibres d'artista i d'edicions especials de La Panera amb la finalitat de generar un discurs que és enregistrat en vídeo mentre es mostren els materials escollits amb més profunditat del que es podria fer dins d'una vitrina. Una iniciativa que facilita, d'altra banda, la projecció de la proposta tant des del web com des de les xarxes socials.

Finalment, no voldria acabar aquestes línies sense incidir un moment en la importància d'observar les bones pràctiques. Un fet que no té a veure amb la dimensió ni amb el pressupost dels espais, perquè les seves indicacions són escalables; sinó que està directament associat a la voluntat de tractar amb respecte el treball de tots aquells que contribueixen a fer possible un projecte. En aquest sentit, a la pàgina web de l'Associació Catalana de Crítica d'Art s'hi poden trobar un parell d'eines de molta utilitat a l'hora de fer encàrrecs a tercers: d'una banda, els models de contractació i d'orientació en matèria d'honoraris que ofereix un catàleg de paràmetres a tenir en compte per fixar les retribucions i els terminis de pagament, i, per l'altra, els models de contracte de comissariat d'exposicions, d'encàrrec de textos i d'invitació a jurats.

Moltes gràcies!